

Zicht op... basisonderwijs en cultuureducatie

Achtergronden, literatuur, lesmethoden en websites

Inhoud

Vooraf	3
Cultuureducatie in het basisonderwijs: beleid en praktijk	4
Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland	16

Vooraf

In maart 2004 verscheen *Zicht op... cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk*. Paul Vogelesang, medewerker van Cultuurnetwerk Nederland, schetste hierin de stand van zaken van kunst- en erfgoededucatie in het basisonderwijs. Op dat moment was er een aantal ontwikkelingen gaande, zoals de herziening van de kerndoelen en de start van de regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs.

Nu, ruim vijf jaar later, zijn de nieuwe kerndoelen ingevoerd en is de regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs uitgebreid gemonitord. Er zijn ook weer nieuwe ontwikkelingen. Zo zijn er sinds 2006 drieduizend interne cultuurcoördinatoren opgeleid en zijn er nieuwe stimuleringsregelingen voor cultuureducatie in het basisonderwijs en op de lerarenopleidingen basisonderwijs (pabo's).

Het is kortom tijd voor een update. In het inleidend artikel beschrijven Ralf Steenbeek en Marie-José Kommers, beiden werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland, de huidige stand van zaken van cultuureducatie in het basisonderwijs. Aan de orde komen het beleid van het ministerie van OCW en de vertaling hiervan in de schoolpraktijk.

Na dit artikel volgt een overzicht van recente literatuur, lesmethoden, tijdschriften en e-zines uit de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. Een overzicht van relevante websites completeert deze *Zicht op...*

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, november 2009

Cultuureducatie in het basisonderwijs: beleid en praktijk

Marie-José Kommers en Ralf Steenbeek

Cultuureducatie krijgt op basisscholen steeds meer voet aan de grond. Vooral sinds 2003 is er het nodige op gang gekomen. In dit artikel beschrijven Marie-José Kommers en Ralf Steenbeek alle stimulerende maatregelen van de rijksoverheid en welke effecten deze gesorteerd hebben.

Dit artikel bestaat uit drie onderdelen. Eerst wordt het landelijke beleid voor cultuureducatie in het basisonderwijs beschreven. Aan bod komen de diverse stimulerings- en subsidiemaatregelen en het onderwijsbeleid (kerndoelen) voor cultuureducatie.

In het tweede deel staat de schoolpraktijk centraal. Op basis van de resultaten van de monitor cultuureducatie wordt beschreven hoe basisscholen vormgeven aan cultuureducatie.

Het artikel besluit met enkele aanbevelingen voor de toekomst.

BELEID

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) startte in 1997 het project¹ *Cultuur en School*. Het doel van Cultuur en School is leerlingen van jongs af aan vertrouwd maken met cultuur. De achterliggende gedachte is dat als kinderen en jongeren tijdens hun hele schoolloopbaan regelmatig in contact komen met het culturele aanbod in hun omgeving, zij in hun latere leven gemakkelijker de stap zullen maken naar concerten, musea en voorstellingen.

Hoewel het project Cultuur en School is gericht op kinderen en jongeren, lag de eerste jaren de nadruk voornamelijk op het voortgezet onderwijs en dus op jongeren. Sinds 2003 richt het project zich vooral op het primair onderwijs². In januari van dat jaar werd de Taakgroep Cultuureducatie in Primair Onderwijs ingesteld door toenmalig onderwijsminister Van der Hoeven.

De taakgroep kreeg de opdracht om – uitgaande van praktijkervaringen – antwoorden te formuleren op de vragen wat cultuureducatie in het primair onderwijs kan inhouden, hoe scholen die inhoud vorm kunnen geven en langs welke weg dat te realiseren is. In juni 2003 verscheen het eindrapport, getiteld *Hart(d) voor cultuur*³.

FINANCIËLE MAATREGELEN

Mede op basis van de aanbevelingen in het rapport van de taakgroep, heeft het ministerie van OCW een aantal financiële beleidsmaatregelen genomen om kunst en cultuur in het primair onderwijs te stimuleren. Het gaat om:

- Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs
- Interne cultuurcoördinator

1 Sinds 2009 heeft het project Cultuur en School een andere naam: Programma Cultuur en School.

2 Primair onderwijs omvat basisonderwijs en speciaal onderwijs. In deze Zicht op... staat het basisonderwijs centraal. Voor informatie over cultuureducatie in het speciaal onderwijs zie: Kommers, M.-J. (Ed.) (2009). *Zicht op... speciaal onderwijs en cultuureducatie*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

3 Voor meer informatie over de taakgroep en het eindrapport zie Voegelezang, P. (2004). Kunst- en erfgoeieducatie in het basisonderwijs. In: M.-J. Kommers (Ed.), *Zicht op... cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

- Beroepskunstenaars in de klas
- Impuls brede scholen, sport en cultuur (inclusief combinatiefuncties)
- Regeling voor brede scholen en cultuureducatie
- Verdieping cultuureducatie pabo's

In de hierna volgende paragrafen beschrijven we per beleidsmaatregel wat het doel is, wat de maatregel inhoudt en wat de stand van zaken is op dit moment (november 2009).

Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs

De bedoeling van de *Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs* is dat scholen een visie op cultuureducatie ontwikkelen en die vertalen in een – structureel en meerjarig – activiteitenprogramma voor cultuur en erfgoed. Samenwerking met culturele instellingen, andere scholen, provincie en gemeente speelt daarbij een essentiële rol.

Scholen ontvangen jaarlijks €10,90 per leerling. Dit geld is bijvoorbeeld te gebruiken voor deelname aan cultuureducatieve activiteiten, zoals museumbezoek of filmprojecten.

De subsidieregeling startte in schooljaar 2004-2005 en kent de volgende voorwaarden:

- De school ontwikkelt een meerjarige visie op de functie van cultuureducatie in haar onderwijsprogramma.
- Uiterlijk op het eind van het eerste subsidiejaar neemt de school haar cultuureducatiebeleid op in het schoolplan.
- De school gaat structureel deelnemen aan een netwerk van scholen en culturele instellingen, waarbij in ieder geval de afstemming tussen vraag en aanbod en kennisoverdracht naar andere scholen een rol spelen.
- De school organiseert cultuureducatieve activiteiten die samenhangen met de meerjarige visie op cultuureducatie.
- De school besteedt aandacht aan nascholing en opleiding van haar leraren.
- De school werkt mee aan een nulmeting en (tussentijdse) evaluatie.
- Na de verplichtstelling van een jaarverslag voor basisscholen wordt de besteding aan cultuureducatie hierin herkenbaar opgenomen.

In het eerste jaar van de regeling kreeg 10% van de scholen (oftewel 712) subsidie. In de volgende schooljaren kwam daar respectievelijk 30 en 40% bij. In augustus 2007 deed 80% van de scholen mee. Het ministerie besloot toen de regeling te verlengen, zodat meer scholen de kans kregen cultuureducatie te verankeren in het schoolbeleid. Aan de vervolgregeling deed in schooljaar 2007-2008 zo'n 90% van de basisscholen mee. Vanaf 2008-2009 tot en met 2010-2011 krijgen alle scholen automatisch € 10,90 aan subsidie voor cultuureducatie, ze hoeven geen aanvraag meer in te dienen.

De regeling is vanaf het begin gemonitord. In 2004 verrichtte Cultuurnetwerk Nederland een nulmeting. Scholen die in het schooljaar 2004-2005 subsidie ontvingen – de zogeheten voorhoedescholen - werden in deze nulmeting bevraagd over het schooljaar 2003-2004. Enkele resultaten:

- Op ruim twee derde van de scholen heeft cultuureducatie een vaste plaats in het schoolbeleid.
- Bijna driekwart (72%) van de ondervraagde scholen heeft contact met een gemeente of provincie.
- Ruim driekwart van de scholen participeert in een netwerk.

Daarna heeft onderzoeksbureau Sardes gedurende drie jaar de deelnemende scholen gemonitord. Uit de eindrapportage *Cultuureducatie in het primair onderwijs. Eindrapport monitor versterking cultuureducatie in het primair onderwijs 2005-2007* uit 2008 blijkt dat de regeling een impuls heeft gegeven. Driekwart van de voorhoedescholen heeft een beleid voor cultuureducatie ontwikkeld (was

twee derde). Hoewel de andere scholen minder ver zijn, neemt het aantal scholen dat beleid schriftelijk vastlegt, de laatste jaren sterk toe.

Een ander doel van de regeling (naast het ontwikkelen van visie en beleid) is samenwerking met culturele instellingen, andere scholen, provincie en gemeente. Ook op dit punt blijkt de regeling een positief effect te hebben: uit de eindrapportage blijkt dat steeds meer scholen - met de voorhoedescholen als koplopers - structureel overleggen in netwerken of in bilateraal overleg met andere scholen, culturele instellingen en gemeente.

Interne Cultuurcoördinator (ICC)

In zijn eindrapport stelde de Taakgroep Cultuureducatie in Primair Onderwijs voor dat het implementeren van cultuureducatie een taak is voor een cultuurcoördinator. Dit zou een zittende leerkracht moeten zijn. In reactie daarop heeft de projectgroep Cultuur en School een landelijke cursus laten ontwikkelen voor cultuurcoördinatoren, de zogeheten ICC-cursus (interne cultuurcoördinator).

De cursus wordt sinds 2005 in heel het land gegeven door ruim 325 speciaal daarvoor opgeleide trainers. De trainers zijn in vrijwel alle gevallen verbonden aan culturele instellingen of schoolbegeleidingsdiensten. De duur van de ICC-cursus is niet overal in Nederland hetzelfde: ze varieert van tenminste vijf dagen tot maximaal negen dagen cursus. De landelijke gemiddelde richtlijn is 55 uur investeringstijd inclusief thuisopdrachten. Basisinhoud en einddoel zijn wel overal vergelijkbaar. De cursus geeft basisbagage voor de taken van een ICC'er: de ontwikkeling van het cultuurbeleid en een cultureel actieplan, het deelnemen aan een netwerk en het opbouwen van een (structurele) samenwerking met de culturele omgeving. Na de cursus is de ICC'er medeverantwoordelijk voor het culturele programma van de basisschool, het organiseren van culturele activiteiten en fungeert hij als contactpersoon voor culturele instellingen.

In oktober 2009 werd het drieduizendste certificaat uitgereikt.

ICC'ers kunnen deelnemen aan terugkomdagen (met workshops en lezingen) en netwerken. Er is een digitale nieuwsbrief en website voor het ICC-traject waar coördinatoren voor hen relevante informatie kunnen vinden. Ook voor trainers zijn er jaarlijks terugkomdagen, een nieuwsbrief en informatie op de ICC-website.⁴

Beroepskunstenars in de Klas (Bik)

In 2002 is in opdracht van het ministerie van OCW en Kunstenaars&CO de opleiding Beroepskunstenars in de klas (Bik) ontwikkeld. Tijdens deze eenjarige opleiding leren kunstenaars uit alle disciplines projecten te ontwikkelen en uit te voeren voor het basisonderwijs. Het werken met beroepskunstenars is voor scholen een aanvulling op cultuureducatie door (vak)leerkrachten en het aanbod van culturele instellingen.

Deelnemers die de opleiding met succes afronden, krijgen een Bik-certificaat. Dit certificaat geeft scholen de garantie dat de kunstenaar genoeg kennis, inzicht en ervaring heeft om met kinderen kunstprojecten uit te voeren. Dit kan een eigen project zijn óf maatwerk waarbij de kunstenaar samen met de school een project ontwikkelt. In januari 2008 hadden 555 kunstenaars het Bik-certificaat en werkte het merendeel hiervan regelmatig op een basisschool.

De Bik-opleiding wordt vanaf het schooljaar 2009-2010 als post-hbo-opleiding aangeboden door vijf kunstvakopleidingen, in samenwerking met vijf cultuurinstellingen en Kunstenaars&CO. Jaarlijks kunnen zestig kunstenaars de opleiding volgen.

4 <http://cultuurcoordinator.nl>

Impuls Brede Scholen⁵, Sport en Cultuur (inclusief combinatiefuncties)

Met de *Impuls brede scholen, sport en cultuur* willen de ministeries van OCW en VWS (Volksgezondheid, Welzijn en Sport) meer samenhang scheppen tussen onderwijs, sport en cultuur. De regeling, die in 2008 van start ging, heeft de volgende doelen:

- Het aantal brede scholen met sport- en cultuuraanbod uitbreiden
- Sportverenigingen inzetten voor onderwijs, naschoolse opvang en de wijk
- Een dagelijks sport- en beweegaanbod op en rond scholen
- Jongeren tot 18 jaar vertrouwd maken met kunst en cultuur
- 2250⁶ combinatiefuncties tussen (brede) scholen, sportverenigingen en culturele instellingen.

Combinatiefuncties zijn functies waarbij mensen in verschillende sectoren (onderwijs, sport, cultuur) werken, maar in dienst zijn van één werkgever. De combinatiefunctionaris cultuur wordt cultuurcoach genoemd. Cultuurcoaches zijn in dienst van een school óf een culturele instelling. De cultuurcoach brengt kinderen in contact met een grote verscheidenheid aan cultuur, zoals beeldende kunst, theater, dans, literatuur, erfgoed of muziek.

De gemeenten voeren de regie bij de uitvoering. Ze ontvangen een bijdrage van de rijksoverheid en matchen deze met eigen middelen. De regeling is in eerste tranche gericht op steden uit het grotestedenbeleid (G31). Hier horen ook de gemeenten met de veertig krachtwijken bij. Deze gemeenten zijn in 2008 van start gegaan. In januari 2009 ging een tweede tranche van start (99 gemeenten), en in januari 2010 volgt de derde tranche.

In oktober 2008 is een meting uitgevoerd bij de gemeenten van de eerste tranche (Van den Heuvel, de Jong & Van Westering 2009). Hieruit blijkt dat de meeste functies in de sector onderwijs (56%) en sport (40%) zijn voorzien. Slechts 6% van de (te realiseren) functies is werkzaam in de sector cultuur.

Subsidieregeling brede scholen en cultuureducatie

De subsidieregeling voor brede scholen en cultuureducatie is gericht op het ontwikkelen en uitbreiden van de rol en kwaliteit van cultuureducatie op brede scholen. Het Programma Cultuur en School heeft opdracht gegeven voor deze regeling, die sinds het schooljaar 2008-2009 bestaat. Elk schooljaar kunnen tien scholen een subsidieaanvraag indienen voor innovatieve projecten. Op deze manier worden goede voorbeelden verzameld en kunnen andere brede scholen leren van de ervaringen en tips die de projecten opleveren. De rapportage *De brede school en cultuureducatie: Een pilotproject* doet verslag van het eerste jaar van de regeling. Momenteel loopt het tweede jaar van de regeling, met negen scholen. Ook in het schooljaar 2010-2011 zal de regeling worden voortgezet.

Verdieping cultuureducatie pabo's

Sinds 2001 investeert de landelijke overheid in cultuureducatie in opleidingen leraar basisonderwijs. In de pilot *Cultuur en School – Pabo's* ontwikkelden vijf hogescholen plannen om kunsteducatie en erfgoededucatie te verankeren in het curriculum. In de periode 2002–2004 haakten dertien nieuwe hogescholen aan bij het project. Daarna investeerde de projectgroep Cultuur en School opnieuw in het project en kregen de achttien deelnemende opleidingen aanvullende middelen om zich nog intensiever met cultuureducatie bezig te houden (2004-2006). Verder was er in 2005-2006 de

5 Een brede school is een netwerk van voorzieningen voor zorg en opvoeding voor kinderen en ouders, zoals onderwijs, kinderopvang, welzijn, cultuur, sport. In 2009 waren 1.200 van de 7.000 basisscholen in Nederland een brede school, in 2011 zijn dat er naar verwachting 1.500.

6 Bij de start van de regeling waren dit 2500 combinatiefuncties, maar door de financiële crisis is het aantal aangepast, zie: nieuwsbericht website ministerie van VWS, 30 oktober 2009

Stimuleringsregeling Cultuureducatie Pabo's, die pabo's inzetten om partnerschap met culturele instellingen te initiëren of verder te ontwikkelen en om een cultureel klimaat in de opleiding te realiseren.

Als – voorlopig – laatste investering stelt het ministerie van OCW onder de naam *Verdieping cultuureducatie in lerarenopleidingen basisonderwijs 2006-2009* opnieuw geld beschikbaar aan pabo's die extra aandacht willen besteden aan cultuureducatie. In ontwikkelgroepen wordt gewerkt aan een cultuurmonitor voor kwaliteit, een basisinhoud cultuureducatie voor alle studenten, een verdiepingsinhoud voor een beperkt aantal studenten en het inpassen van de ICC-cursus in het reguliere programma. Concrete resultaten van dit project zijn het *Handboek cultuureducatie in de Pabo*, de *Cultuurmonitor Primair Onderwijs* en de *Cultuurmonitor Pabo*. Met deze instrumenten kunnen basisscholen en pabo's een kwaliteitsimpuls geven aan cultuureducatie⁷. Daarnaast vinden landelijke netwerkbijeenkomsten plaats en uitwisseling met zusteropleidingen in Vlaanderen.

ANDERE VORMEN VAN FINANCIERING

Naast de hierboven genoemde regelingen is er een aantal geldstromen waarmee cultuureducatie in het primair onderwijs kan worden gefinancierd:

Lumpsum

De school ontvangt van het ministerie van OCW één budget (lumpsum) voor alle kosten. De school bepaalt zelf hoe ze het budget besteedt en dus welk deel daarvan naar cultuureducatie gaat. Voor kunst en cultuur is in de lumpsum een bedrag van ongeveer 100 euro per jaar per school en ongeveer vier euro per jaar per leerling gereserveerd. Dit bedrag is niet geormerkt, in tegenstelling tot de € 10,90 per leerling per jaar in het kader van de Regeling versterking cultuureducatie in het primair onderwijs.

Schoolbegeleiding

Scholen krijgen een vaste bijdrage (ongeveer 40 euro) per leerling voor schoolbegeleiding. Dit bedrag wordt via de lumpsum uitgekeerd en is niet geormerkt. Het schoolbestuur mag zelf weten hoe dit te gebruiken. Dit kan bij een schoolbegeleidingsdienst, maar ook bij iedere andere (commerciële) aanbieder.

Achterstandenbeleid

Het ministerie van OCW heeft een jaarlijks budget (ongeveer 487 miljoen euro) voor de ondersteuning van kinderen met een achterstand. Het grootste deel daarvan gaat rechtstreeks naar de scholen. Het geld kan onder meer worden besteed aan (buitenschoolse) culturele activiteiten. Een deel van het achterstandenbudget gaat naar het Jeugdcultuurfonds. Dit fonds ondersteunt kinderen en jongeren van 4 tot 18 jaar voor wie de financiële drempel te hoog is om actief kunst te beoefenen. Leerkrachten en centra voor de kunsten kunnen als intermediair optreden en het geld aanvragen.

Provinciaal en gemeentelijk budget voor cultuureducatie

Veel provincies en gemeenten hebben een vast budget voor cultuureducatie in het onderwijs. Daarmee financieren scholen meestal het cultureel jaarprogramma (kunstmenu). Sommige provincies en gemeenten betalen het vervoer van schoolklassen naar culturele instellingen en evenementen. Daarnaast hebben provincies en gemeenten budgetten in het kader van de landelijke programma's Cultuur en School en het Fonds voor Cultuurparticipatie. Scholen kunnen bij provincies en gemeenten

⁷ Voor meer informatie: <http://cultuurmonitor.cultuurnetwerk.nl>

(samen met culturele instellingen) subsidie aanvragen om culturele activiteiten te bekostigen en culturele projecten uit te voeren.

Fonds voor Cultuurparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie kent twee regelingen waar het basisonderwijs gebruik van kan maken: *Er zit muziek in ieder kind* en de *Plusregeling cultuurparticipatie*. Met de eerste regeling wil het fonds, in samenwerking met overheden, culturele centra en het onderwijs, elk kind in Nederland in de gelegenheid stellen actief aan muziek te doen. Uitgangspunt van de per 1 januari 2010 startende Plusregeling is ontwikkeling van actieve cultuurparticipatie. Centraal staat het stimuleren van goede (experimentele) projecten voor kunst, erfgoed en nieuwe media voor amateurs, vrijwilligers, docenten, scholieren en liefhebbers van volkscultuur.

Overig

Scholen kunnen voor (culturele) activiteiten ook sponsors zoeken die geld, materiaal of diensten leveren in ruil voor een tegenprestatie. Ook kunnen ze voor bepaalde projecten aanvragen indienen bij verschillende fondsen en subsidieverstrekkers.

KERNDOELEN

Basisscholen werken met door de rijksoverheid voorgeschreven kerndoelen. In de kerndoelen wordt het onderwijs op de basisschool in grote lijnen beschreven en zijn de streefdoelen en het te behalen niveau voor leerlingen vastgelegd. Scholen hebben de ruimte om een eigen invulling te geven aan hun onderwijs; ze bepalen zelf hoe leerlingen het niveau van de kerndoelen behalen.

De huidige kerndoelen zijn ingevoerd in 2006. Deze kerndoelen zijn globaler geformuleerd dan de kerndoelen die eerst golden.

Er zijn 58 kerndoelen, verdeeld over de volgende zeven leergebieden:

- Nederlands
- Engels
- Friese taal (alleen voor scholen in Friesland)
- Rekenen/wiskunde
- Oriëntatie op jezelf en de wereld
- Kunstzinnige oriëntatie
- Bewegingsonderwijs

Cultuureducatie valt onder het leergebied Kunstzinnige oriëntatie. Dit leergebied omvat drie kerndoelen:

- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.
- De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Erfgoed komt ook aan bod bij het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld. Bij die oriëntatie maken leerlingen onder meer gebruik van cultureel erfgoed. Daarnaast is erfgoed nauw verbonden met geschiedenis en het ontwikkelen van historisch besef, dat ook onder dit leergebied valt.

De doelen die het ministerie nastreeft met het leergebied Kunstzinnige oriëntatie zijn divers:

- Kennismaken met kunstzinnige en culturele aspecten in de leefwereld, in het bijzonder met die aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan.

- Verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit, op school en 'via regelmatige interactie met de (buiten)wereld'.
- Leren openstellen: 'ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging'.
- Leren waarderen van culturele en kunstzinnige uitingen in de leefomgeving.
- Leren jezelf te uiten met 'aan het kunstzinnige domein ontleende middelen':
 - leerlingen leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie
 - leerlingen maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken
 - leerlingen leren liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen
 - leerlingen spelen en bewegen' (Greven & Letschert 2006, p. 59-61)

Hoeveel uren aan welke kunstvakken de scholen moeten besteden is niet vastgelegd. Er bestaat geen wettelijke lesurentabel voor het basisonderwijs. De Wet Primair Onderwijs schrijft voor welke leergebieden aan de orde moeten komen, maar zegt niets over het aantal uren en welke vakken. Er moet echter wel voldoende tijd ingepland worden om de algemene doelstelling en de kerndoelen te realiseren.

Sinds het schooljaar 2009-2010 is de Canon van Nederland ingevoerd in het basisonderwijs. De canon bestaat uit vijftig chronologisch gerangschikte 'vensters' ofwel thema's, die een overzicht geven van de belangrijkste ontwikkelingen en gebeurtenissen in de Nederlandse (cultuur) geschiedenis. De thema's beschrijven belangrijke personen, uitvindingen en gebeurtenissen. De vijftig vensters zijn niet verplicht, maar dienen als inspiratiebron.

PRAKTIJK

In het voorgaande beschreven we het overheidsbeleid voor cultuureducatie in het basisonderwijs. Hoe cultuureducatie er in de praktijk uit ziet op de basisscholen, is onderwerp van het volgende deel van dit artikel. De gegevens zijn ontleend aan de monitor cultuureducatie die de onderzoeksbureaus Sardes en Oberon in het voorjaar van 2009 uitvoerden (Oomen, Visser, Donker, Beekhoven, Hoogeveen & Haanstra).

UREN

Zoals hierboven vermeld schrijft het ministerie van OCW niet voor hoeveel uren scholen aan welke kunstvakken moeten besteden. De onderstaande tabel laat de urenbesteding per week zien in enkele groepen van de onder-, midden- en bovenbouw.

URENBESTEDING AAN CULTUUREDUCATIE PER WEEK, GEMIDDELD AANTAL UREN

Vak	Groep 2	Groep 4	Groep 7
Tekenen en handvaardigheid	4 uur	2 uur	2 uur
Muziek	1,8 uur	1 uur	1 uur
Spel en bevordering taalgebruik (binnen kunstzinnige oriëntatie)	2,6 uur	1,5 uur	1,4 uur
Beweging (binnen kunstzinnige oriëntatie)	1,8 uur	1 uur	1 uur
Totaal	10,2 uur	5,5 uur	5,4 uur

Bron: Oomen, Visser, Donker, Beekhoven, Hoogeveen & Haanstra 2009, p. 18.

In de onderbouw is het aantal uren voor cultuureducatie veruit het grootst. Vooral aan tekenen en handvaardigheid besteden de scholen veel tijd: vier uur per week. Aan muziek, spel en bevordering taalgebruik en beweging wordt minder tijd besteed, maar in de onderbouw wel bijna twee maal zoveel als in groep 4 en groep 7.

CULTURELE ACTIVITEITEN

Nagenoeg alle basisscholen organiseren culturele activiteiten voor hun leerlingen (99%). Meer dan de helft van de scholen (56%) organiseert elk jaar diverse activiteiten. Populaire activiteiten zijn:

- Een bezoek van een beeldend kunstenaar om samen een kunstwerk mee te maken (eenmaal per jaar door twee derde van de scholen)
- Toneel- of poppentheatervoorstellingen op school (minimaal eenmaal per jaar door driekwart van de scholen)
- Een bezoek aan een museum/tentoonstelling/galerie (een of meer keren per jaar door 85% van de scholen).

Scholen selecteren activiteiten op verschillende manieren: een kwart (26%) kiest een kunstmenu⁸ of stelt zelf een programma samen (24%) en een vijfde (19%) past een kunstmenu aan eigen wensen aan. De overige scholen kopen ad hoc losse activiteiten in (16%) of geven een culturele instelling opdracht een cultuurprogramma samen te stellen (16%). Vergeleken met vorige jaren komt het zelf maken van een programma steeds vaker voor. Ook de trend dat scholen steeds minder ad hoc inkopen, zet zich door.

De activiteiten zijn bij vier vijfde van de scholen in hoge (25%) of mindere (55%) mate op elkaar afgestemd. Bij een vijfde van de scholen is sprake van incidentele, losstaande activiteiten. Op scholen waar gecertificeerde ICC'ers werken, is er meer samenhang tussen de activiteiten: op 8% van de scholen met een ICC'er is géén samenhang tussen de activiteiten.

Driekwart van de scholen werkt aan een doorlopende leerlijn in hun programma. Toch zijn er nog niet veel scholen met programma's waarin kennis en vaardigheden goed op elkaar voortbouwen en waarbij activiteiten binnen en buiten school goed op elkaar zijn afgestemd (resp. 15 en 17%). Afstemming met scholen voor voortgezet onderwijs over aansluiting bij hun programma vindt zelden (2%) plaats.

SAMENWERKING CULTURELE PARTNERS

Bijna alle scholen werken samen met culturele instellingen. De bibliotheek is de belangrijkste partner (97%), gevolgd door de musea (75%) en de centra voor de kunsten (73%). Het minst werken scholen samen met verenigingen voor amateurkunst (16%) en met archieven (14%).

Samenwerken betekent overigens in de monitor vooral dat scholen gebruik maken van het beschikbare aanbod van de instellingen. Het komt nog niet vaak voor dat scholen en instellingen gezamenlijk activiteiten ontwikkelen en uitvoeren. Ook formuleren scholen zelden een vraag voor een culturele instelling. Ter illustratie de percentages voor samenwerking met de bibliotheek, de belangrijkste partner: 73% van de scholen maakt gebruik van het beschikbare aanbod, 12% formuleert een vraag voor de bibliotheek en nog eens 12% ontwikkelt samen activiteiten.

8 Een kunstmenu is een samenhangend activiteitenprogramma waarbij kinderen gedurende hun achtjarige basisschoolperiode kennismaken met de zes kunstdisciplines (muziek, dans, film, literatuur, theater en beeldende kunst). Als cultureel erfgoed ook deel uitmaakt van het aanbod is er sprake van een cultuurmenu.

PERSONEEL

Meer dan driekwart van de scholen heeft een cultuurcoördinator (81%). Dit zijn lang niet allemaal gecertificeerde ICC'ers: op 40% van deze scholen heeft de coördinator de ICC-cursus gevolgd. De belangrijkste taak van de cultuurcoördinator is het selecteren en organiseren van culturele activiteiten. Gemiddeld heeft een cultuurcoördinator 1,2 uur per week tot zijn beschikking. Het aantal vakleerkrachten voor cultuureducatie op basisscholen is beduidend lager dan het aantal cultuurcoördinatoren. Nog geen vijfde van de scholen (19%) heeft een vakleerkracht in dienst. Driekwart van deze vakleerkrachten geven muziek (73%), minder dan de helft beeldende vorming (44%), en een vijfde dans of drama (beide 20%). Bijna alle scholen (98%) zijn overigens wel van mening dat de groepsleerkrachten in enige mate (driekwart) of in grote mate (kwart) deskundig zijn in cultuureducatie. De meeste scholen zeggen geen vakleerkrachten te hebben vanwege het ontbreken van voldoende financiële middelen (87%). De onderzoekers van de monitor concluderen dat deskundigheidsbevordering van leerkrachten geen hoge prioriteit heeft, ondanks de terugloop van het aantal vakleerkrachten.

FINANCIËN

Cultuureducatie staat bij 81% van de scholen op de begroting. Vrijwel alle scholen besteden het budget aan culturele activiteiten (99%). Daarnaast besteden scholen het geld aan materiaal en/of apparatuur (54%), inhuren van externe leerkrachten (35%), deskundigheidsbevordering van leerkrachten (25%) en inrichting van een lokaal (5%).

EFFECTEN EN BEOORDELING

Wat zijn de resultaten van al de hierboven genoemde inspanningen? Voor scholen is de grootste opbrengst van cultuureducatie 'plezier en trots bij de leerlingen' (84%). Ook zien de scholen dat de kinderen meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur krijgen (79%), meer verbeeldingskracht en originaliteit (72%) en een beter zelfbeeld (52%). Relatief weinig scholen beoordelen het werk van leerlingen: een kwart van de scholen beoordeelt kinderen in de onderbouw, bijna de helft van de bovenbouwleerlingen krijgt een beoordeling (46%)⁹. Het gaat dan meestal om geschreven beoordelingen, waarin creativiteit en werkhouding de belangrijkste aandachtspunten zijn.

TOEKOMST

De afgelopen jaren hebben basisscholen en culturele instellingen zich volop ontwikkeld op het gebied van cultuureducatie. De beleidsmaatregelen van het ministerie van OCW hebben hier zeker aan bijgedragen. De auteurs van de monitor cultuureducatie zijn optimistisch over de toekomst wanneer scholen zich blijven ontwikkelen zoals dat in de afgelopen jaren is gebeurd. Het optimisme geldt vooral voor de randvoorwaarden. Over de kwaliteit van de inhoud van de cultuureducatie zijn de onderzoekers minder positief. Ze doen de volgende aanbevelingen en suggesties voor de toekomst:

- Het laten rouleren op een school van een groepsleerkracht met kennis, vaardigheden en affiniteit op het gebied van (een specifiek onderdeel van) cultuureducatie, zodat de hele school kan profiteren van de expertise. Dergelijke groepsleerkrachten kunnen uiteraard vakleerkrachten niet vervangen, maar zijn wel een goed alternatief voor scholen met onvoldoende geld voor een vakleerkracht die toch cultuureducatie van kwaliteit willen bieden.

⁹ Gegevens over de middenbouw ontbreken in de rapportage van de monitor.

- Het werken met een doorlopende leerlijn. De Rijksuniversiteit Groningen doet op dit moment, in samenwerking met SLO, onderzoek naar hoe de doorlopende leerlijn vorm kan krijgen. Het vierjarig onderzoek *Cultuur in de spiegel* wordt in 2012 afgerond.
- Het betrekken van culturele instellingen bij de vormgeving van cultuureducatie, waarbij de culturele instelling de inhoudelijke bouwstenen levert en het onderwijs de didactische.
- Het besteden van aandacht aan de formulering van doelen voor en de evaluatie van cultuureducatie, zodat er meer zicht komt op de effecten van cultuureducatie.

Auteurs zijn werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN WEBSITES

Blanken, M. den, Hoogeveen, K., Peterink, S. & Van der Vegt, A.L. (2008). *Cultuureducatie in het primair onderwijs. Stand van zaken. Rapportage in opdracht van de Inspectie van het Onderwijs*. Utrecht: Sardes.

Cultuurnetwerk Nederland (2004). *Rapportage nulmeting: Regeling 'versterking cultuureducatie in het primair onderwijs'*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Cultuurnetwerk Nederland (2007). *Verdieping Cultuureducatie in lerarenopleidingen basisonderwijs 2006-2009. Versie Hogescholen*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Elmans, R., Lefers, T. & Vries, R. de (2009). *Cultuureducatie en Financiën*. Arnhem: EDU-ART.

Geldermans, A. (2008). 'Als we kinderen weten te bezielen, heb ik mijn doel bereikt'. *Bulletin Cultuur & School*, 11(50), 27-30.

Greven, J. & Letschert, J. (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Heusden, B. van (2008). *Onderzoeksvoorstel Cultuur in de Spiegel: naar een theoretisch kader en een raamleerplan cultuureducatie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Heuvel, A. van den, Jong, M. de & Westering, Y. van (Eds.) (2009). *Monitor Impuls brede school, sport en cultuur, rapportage 1-meting. Stand per 1-10-2008 en verwachting per 1-1-2009. Samenvatting*. Den Haag: SGBO.

Hoeven, M.J.A. van der (2006). *Cultuureducatie [Voortgangsrapportage over Cultuur en School]*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 18 september 2006.

Hoogeveen, K. & Vegt, A.L. van der (2008). *Cultuureducatie in het primair onderwijs. Eindrapport monitor versterking cultuureducatie in het primair onderwijs 2005-2007*. Utrecht: Sardes.

Kommers, M-J. (Ed.) (2004). *Zicht op... cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk. Achtergronden, literatuur, lesmethoden, projecten en websites*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Kommers, M-J. (Ed.) (2009). *Zicht op... speciaal onderwijs en cultuureducatie. Achtergronden, literatuur, websites en projecten*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Oomen, C., Visser, I., Donker, A., Beekhoven, S., Hoogeveen, K. & Haanstra, F. (2009). *Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Monitor 2008-2009*. Utrecht: Oberon/Sardes.

Osse, L. (2008). *De interne cultuurcoördinator in beeld : Donquichot en Duizendpoot*. Uitgevoerd in het kader van de studie Master Kunsteducatie aan de Hogeschool voor de Kunsten in Amsterdam.

Taakgroep Cultuureducatie in Primair Onderwijs (2003). *Hart(d) voor cultuur! Eindrapport*.

Vegt, A.L. van der (2009). *Maakt de ICC-er verschil? : secundaire analyse van de Monitor Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs*. Utrecht: Sardes.

Vogelezang, P. (2004). Kunst- en erfgoededucatie in het basisonderwijs. In: M-J. Kommers (Ed.) (2004). *Zicht op... cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk. Achtergronden, literatuur, lesmethoden, projecten en websites*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Vogelezang, P. & Poll, J. (Eds.) (2009). *Cultuurmonitor Primair Onderwijs : de kwaliteit van cultuureducatie*. Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland.

Vogelezang, P., Groot-Reuvekamp, M. de & Hagedaars, P. (Eds.) (2009). *Handboek en Cultuurmonitor Pabo : de kwaliteit van cultuureducatie*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Wervers, E. (Ed.) (2008). *De brede school en cultuureducatie: Een pilotproject*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Zant, P. van der (2009). *De duizendpoot onder de loep : eindrapport van een onderzoek in opdracht van Cultuurnetwerk Nederland naar de taken van ICC-ers en hun tevredenheid over de icc-cursus*. Gouda: Bureau ART.

<http://cultuurcoordinator.nl>

<http://cultuurmonitor.cultuurnetwerk.nl>

www.beroepskunstenarsindeklas.nl

www.cultuurplein.nl/po

www.cultuurparticipatie.nl

www.minocw.nl

[Link naar literatuur, lesmethoden en websites Zicht op... basisonderwijs en cultuureducatie](#)

Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland

Voor iedereen die vanuit zijn studie of beroep te maken heeft met kunst- en cultuureducatie is de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland van belang. In het centrum van Utrecht vindt u een uitgebreide en unieke collectie publicaties over kunst- en cultuureducatie.

COLLECTIE

Naast talloze monografieën bevat de collectie circa 175 binnenlandse en buitenlandse (vak)tijdschriften, vele lesmethoden, les- en projectmaterialen voor zowel basis- als voortgezet onderwijs, handboeken, naslagwerken en onderzoeksrapporten. Een aparte collectie is de instellingen-documentatie van centra voor de kunsten en van landelijke onderwijs- en culturele instellingen. Deze omvat naast jaarverslagen en beleidsplannen ook nota's van landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Materialen uit de instellingendocumentatie zijn ter plekke te raadplegen, maar zijn niet te lenen.

OPENINGSTIJDEN

De bibliotheek is voor publiek geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Raadpleeg de website van Cultuurnetwerk Nederland, www.cultuurnetwerk.nl, of bel, 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden in verband met feestdagen en vakantieperioden.

CATALOGUS ON LINE: WWW.CULTUURNETWERK.NL > PRODUCTEN & DIENSTEN > BIBLIOTHEEK/CATALOGUS

De catalogus van de bibliotheek is op internet te raadplegen. Publicaties zijn op verschillende wijzen te vinden in de catalogus. Ook geeft de catalogus on line informatie of een publicatie aanwezig is of uitgeleend.

LENEN

De meeste materialen zijn te lenen en kunnen per post aan u toegestuurd worden. Indien u wilt lenen moet u ingeschreven zijn bij de bibliotheek. Voor het inschrijven is een identiteitsbewijs (paspoort, rijbewijs, Europees identiteitsbewijs) alsmede een recent afschrift van uw giro- of bankrekening (vanwege de adresgegevens) noodzakelijk. Aanmelding als lid is ook schriftelijk mogelijk. Stuur met uw aanmelding een kopie van uw identiteitsbewijs en van een recent giro- of bankafschrift mee.

LEDEN

Personen en instellingen kunnen lid worden van de bibliotheek. Leden betalen geen leengeld voor materialen en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen leden gratis *Zicht op...*

Een lidmaatschap kost voor particulieren € 20,50 per jaar en voor instellingen en scholen € 34,50 per jaar. Een lidmaatschap kan op elk moment ingaan en wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd. Opzeggingen (alleen schriftelijk) dienen voor 1 december van het nieuwe kalenderjaar in het bezit te zijn van Cultuurnetwerk Nederland.

COLOFON

Zicht op... basisonderwijs en cultuureducatie is een uitgave in de serie *Zicht op...* van Cultuurnetwerk Nederland.

Hoofdredactie: Marie-José Kommers
Artikel: Marie-José Kommers en Ralf Steenbeek
Selectie literatuur en websites: Dienst Informatie & Documentatie

Productie
Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Drukwerk
&producties bv

Cultuurnetwerk Nederland
Ganzenmarkt 6
Postbus 61
3500 AB Utrecht
Telefoon 030-236 12 00
Fax 030-236 12 90
E-mail info@cultuurnetwerk.nl
Internet www.cultuurnetwerk.nl

Zicht op... is gratis voor leden van de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. Deze uitgave is in pdf-formaat kosteloos beschikbaar op www.cultuurnetwerk.nl. Geïnteresseerden kunnen ook tegen betaling van de verzend- en administratiekosten een exemplaar bij Cultuurnetwerk opvragen, zolang de voorraad strekt.

Eerdere nummers van *Zicht op...* op www.cultuurnetwerk.nl (een selectie):

Senioren en cultuureducatie
Speciaal onderwijs en cultuureducatie
De waarde van kunst- en cultuureducatie
Ontwikkelingen in museumeducatie
Een onderzoeksagenda cultuureducatie
Reggio Emilia
Cultuureducatie in de bve-sector
Talentontwikkeling en cultuureducatie
Kunsvakken in de vernieuwde tweede fase
Brede school en cultuureducatie
Jongeren en cultuurdeelname
Het nieuwe leren en cultuureducatie

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2009